

وزارت و وزراء سامانیان

(۲)

وزارت ابو منصور محمد بن عزیز :

این وزیر پس از جلاوس ابوالفوارس عبدالملک بن نوح به وزارت نشسته است. در زمان حکومت و فرمانروائی این امیر رقابت و کشمکش بین سپهسالاران از طرفی و حاجب درگاه و وزیران در گرفت و عمر وزارت وزیران چندان دوام نمییافت. (۱) در این میان وزیران قربانی توطئه‌ها و دسیسه‌ها میگردیدند در زمان همین وزیر بود که ابوعلی چغانی سپهسالار خراسان که از طرف عبدالملک بن نوح معزول شده بود دست بشورش زد و همراه رکن الدوله حسن فیروزان بکرگان حمله کردند اما در مقابل سپاه سامانی مقاومتی نشان ندادند. ابوعلی چغانی کمی بعد در ماه رجب سال ۳۳۴ دروبسای عمومی ری چشم از جهان پوشید، در زمان محمد بن عزیز ابوسعید بکر بن مسالک فرغانی، سپهسالار خراسان بود که مورد مخالفت سپاهیان ترک قرار گرفت، از وی به عبدالملک شکایت بردند و او هم دستور قتلش را داد. و گویند البتکین حاجب و را در سال ۳۴۵ بر در سرای عبدالملک بکشت و در همین زمان محمد بن عزیز از وزارت معزول و بیزندان افتاد و این نکته قابل تأمل است که این ابو منصور محمد بن عزیز را نباید با عباداله بن محمد بن عزیز اشتباه گرفت.

وزارت ابو جعفر احمد بن حسین عتبی :

پس از سقوط ابو منصور محمد بن عزیز از وزارت، ابو جعفر احمد بن

حسین عتبی منصب وزارت یافت و مقام سپهسالاری هم از آن ابوالحسن محمد بن ابراهیم بن سیمه‌جور گردید . عقیلی در آثار الوزراء درباره عتبی نویسد :

«وزیر امیر عبدالملک بن نوح بود و وزیر امیر سدید منصور بن نوح نیز بود و به حلیه فضل و ادب و علوم اصل و نسب مزین و مجلی بود و خزانه پادشاه خود را با اموال وافر مملتی گردانید چنانکه پیش از او از وزرای آل سامان در جمع اموال و ادخار خزاین عدیل او نبودند (۱)»

اما وزارت عتبی هم چندان طول نکشید چه در سال ۳۴۸ عبدالملک بن نوح وی را بجرم اسراف در خرج و بدگویی‌های مردم ، ویرا معزول کرد و گردیزی در این باره نویسد :

«ابوجعفر عتبی اندر عمارات خزینه‌ها استقصای بلیغ همی بجای آورد تا زمان بروی درازگشت و وزارت از ابوجعفر باستاندند» (۳) .

و بقول خواندمیر این وزیر به تحریک امیر مظفر محتاج به قتل رسید (۴) . بعد از عزل ابوجعفر عتبی و پیش از رسیدن بلعمی به وزات ابومنصور یوسف بن اسحق به وزارت رسید سال ۳۴۸ (۵) و سپهسالاری را هم به عبدالرزاق طوسی دادند . این دو هم در مقامشان نیایندند چه ابوعلی بلعمی پسر ابوالفضل بلعمی اول والپتکین دست بهم داده قدرت زیادی بدست آورده بودند لذا پس از فعالیتها و کوششهای کران سرانجام بلعمی در سال ۳۴۹ بوزارت رسید . والپتکین هم سپهسالاری خراسان یافت که در جای خود خواهد آمد .

بلعمی که شهرت فراوان یافته بود و گذشته از آن از لیاقت ابوجعفر عتبی هم آگاهی داشت لذا ویرا به وزارت دعوت کرد و این عتبی و بلعمی با هم به رسیدگی امور و کارها مشغول بودند (۶) . و بلعمی بقولی بسال ۳۶۲ چشم از جهان پوشید که روایتی بسیار ضعیف و نادرست است و درباره سال وفات وی سخن به تفصیل خواهد آمد و ابوجعفر عتبی بر وزارت بود که تا اینکه در سال ۳۶۵ ابوعلی جیهانی نوه جیهانی بزرگ بوزارت برنشت .

از وقایع سیاسی مهمی که در زمان ابوجعفر عتبی رخ داده اینکه بین آل سامان و آل بویه روابط حسنه برقرار شد . و با توجه باینکه این عتبی را با ابن الحمید وزیر و رکن الدوله دوستی و آشنائی بود و این مصالحه دودولت که

مدتها به قلمرو یکدیگر می‌تاختند در سال ۳۶۱ برقرار شد و رکن الدوله تمهد کردند هر سال ۱۵۰/۰۰۰ دینار تا ۲۰۰/۰۰۰ دینار به منصور بن بدهند و به بدین سان بعد از مدتها اغتشاش دودولت بر سر صلح و سازش آمدند .

وزارت ابوعلی بلعمی

وی از خاندان مشهور بلعمیان و فرزند باکفایت ابوالفضل محمد بلعمی است . این پدر و پسر خدمات ارجدارویی کران بخاندان سامانی نمودند . در آن زمان گذشته از اینکه از خاندان بلعمیان این دونفر بوزارت رسیدند بلکه خاندان جیهانیان هم معروف و جالب اینجاست از این خاندان جیهانی چهار نفر بوزارت رسیدند که شرح حال و کار دونفرشان باختصار در صفحات قبل آمده است و اگر بخواهیم از زندگی نامه سیاسی ابوعلی بلعمی چشم بپوشیم باز اهمیت و ابهت این وزیر در تاریخ ما مبرهن است به این سبب که اولاً در زمان وی تفسیر کبیر محمد بن جریر طبری را به پارسی برگردانند که ذکر موجز آن خواهد آمد و دوم اینکه این دانشمند بزرگ مترجم تاریخی طبری هم میباشد و آنهم بیاید و مختصر باید گفت بلعمی در زمان چندین امیر سامانی وزارت یافته است به تناوب که در این صفحات در یکجا سخن خواهد رفت نه در چند جا و وزارت هائی که یافته به ترتیب بیاید .

وزارت‌های ابوعلی بلعمی

در وزارت ابو جعفر عتبی سخن رفت که الپتکین حاجب سالارو بلعمی قدرت زیادی یافته بودند و شگرف اینجاست که هرگز این دو مقام بزرگ سیاسی بزرگ راه و مقصود نروند و نرفتند و اما سیاست طوری گردید که وزیر و حاجب سالار دست اتحاد بهم دادند و سر انجام این فعالیت‌ها در سال ۳۴۹ به ثمر رسید و بلعمی وزیر شد و الپتکین سپهسالار خراسان بر جای ابو منصور محمد بن عبدالرزاق طوسی .

اصل و نسب بلعمی : نام او محمد و فرزند محمد بن عبیدالله یا عبدالله و کنیت او ابوعلی است . برخی نسب او را به قبیله تمیم نسبت داده‌اند و کلمه بلعم شهری در دیار روم و یا بلعمان خجائی به قریه لاسجورد مرو است .

این بلمعی را بلمعی صنبرویا کوچک در برابر پدرش که بلمعی کبیریا بزرگ بود نیز می‌خوانند و به امیرک بلمعی مشهور شده است (۷) .
 ابوعلی بلمعی یکسال وزارت عبدالملک بن نوح را دریافت آن امیر از اسب برافتاد و هلاک شد و بر سر جانشینی وی نزاع در گرفت و طوفان سیاسی آغاز گردید و گذشته ازین قدرتی که در شرف تأسیس سلسله‌ای بود در خراسان برمسند سبسالاری تکیه زد و آن آلپتکین حاجب نامی ، که زندگی را از غلامی شروع کرده بود و بلمعی میدانست پس از این هر کس به وزارت تکیه زند بدون مشورت الپتکین کار پیش نتواند برد. لذا به‌رأی و شور الپتکین پسر عبدالملک نصر را بامارت برگزید اما در این میان قدرت سرداران سبب شد که نصر را به سلطنت بشناسند و کار بدانجا رسید که سرای و کاخ عبدالملک غارت کردند و بردند و سرانجام در اثر استقامت و مقاومت و پافشاری رؤسای لشکر ابوصالح منصور بن نوح را به سلطنت برگزیدند و بلمعی هم نتوانست در مقابل آن کاری از پیش ببرد و تن به رضا داد و از جمله کسانی که در رساندن منصور بن نوح به امارت سعی مینمود فایق بود که از کودکی امیر از مرپیانوی بشمار میرفت و به فایق خاصه معروف شده بود .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱ - تاریخ گردیزی صفحه ۳۰

۲ - آثار الوزراء صفحه ۱۴۷ و تاریخ گردیزی صفحه ۳۱ و دستور

الوزراء صفحه ۱۰۹ و ۱۱۰

۳ - زین الاخبار صفحه ۳۱ .

۴ - دستور الوزراء صفحه ۱۱۰

۵ - زین الاخبار صفحه ۳۱

۶ - زین الاخبار صفحه ۳۵

۷ - تاریخ بلمعی صفحه ۲۲ به تصحیح مرحوم ملك الشیراز بهار .